

CONSIDERAȚII REFERITOR LA APROFUNDAREA INEGALITĂȚILOR SOCIALE ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII ECONOMICE A REPUBLICII MOLDOVA

CONSIDERATIONS REGARDING THE DEEPENING OF SOCIAL INEQUALITIES IN THE CONTEXT OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

DOI: 10.5281/zenodo.4300309

CZU: 338(478):316.34

Elena VACULOVSKI,
doctor în economie, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică

Dorin VACULOVSKI,
doctor în economie, conferențiar universitar,
Academia de Studii Economice din Moldova

SUMMARY

The contemporary perspectives of economic development in the Republic of Moldova generate a series of social inequalities that implicitly lead to the slowdown of sustainable development in the country. The inequality and inequity that persists in the distribution of income remains, for the time being, an unresolved issue that risks turning into a permanent characteristic feature of the Moldovan development model.

The analysis of inequalities, highlighting the sources of inequality, as well as ways to overcome them are the basic purpose of this article.

Keywords: social inequality, inequity, population income, economic development.

REZUMAT

Perspectivă contemporană ale dezvoltării economice din Republica Moldova generează o serie de inegalități sociale care conduc, în mod implicit, la frânarea dezvoltării durabile din țară. Inegalitatea și inechitatea care persistă în distribuția veniturilor rămâne, deocamdată, o problemă nerezolvată care riscă să se transforme într-o trăsătură caracteristică permanentă a modelului moldovenesc de dezvoltare. Analiza inegalităților, scoaterea în evidență a surselor inegalității, precum și căile de depășire a lor reprezintă scopul de bază al articolului dat.

Cuvinte-cheie: inegalitate socială, inechitate, veniturile populației, dezvoltare economică.

Inegalitatea socială reprezintă un fenomen caracteristic tuturor societăților, indiferent de gradul lor de dezvoltare, deoarece averea și veniturile nu sunt și

nici nu pot fi distribuite în mod egal între membrii acestor societăți. Oamenii, în esență, sunt diferiți, au abilități și talente diferite și, prin urmare, contribuie în mod

diferit la producerea averii naționale. Inegalitatea este un fenomen social firesc al existenței sociale care trebuie combătut doar dacă nu contravine principiilor justiției sociale din societate. Inegalitatea socială poate fi și o consecință a manifestării diverselor forme de discriminare, în situația în care un grup de persoane, de exemplu femeile sau persoanele cu dizabilități, este tratat în mod dezavantajat, inechitabil comparativ cu alți membri ai societății. Din acest considerent, politicile de combatere a inegalităților sociale trebuie orientate nu atât spre „nivelarea” societății cât spre depășirea oricăror forme de inegalitate care pot conduce la sărăcie, excluziune socială și compromiterea dezvoltării.

Inegalitatea și inechitatea care persistă în distribuirea veniturilor rămâne, deocamdată, o problemă nerezolvată care riscă să se transforme într-o trăsătură caracteristică permanentă a modelului moldovenesc de dezvoltare. Inegalitatea în distribuirea veniturilor din Republica Moldova se manifestă prin mai multe forme: pe regiuni, pe medii de reședință, în funcție de domeniul de activitate, pe sexe, pe grupe de vârstă etc., dezbinând astfel, societatea în bogați și săraci. O asemenea situație poate conduce la adâncirea tensiunilor sociale, cu potențiale consecințe economice, sociale și politice dramatice. Diferența dintre bogați și săraci este tot mai sesizabilă, iar această situație comportă în sine riscuri pentru echilibrul economic, social și politic din țară, precum și pentru asigurarea unei perspective de dezvoltare umană durabilă.

Cu toate că în ultimii ani, Republica Moldova înregistrează anumite progrese în domeniul creșterii veniturilor populației, situația la acest capitol este încă destul de incertă. Veniturile populației din Repu-

blica Moldova continuă să fie cele mai mici din regiune, calificând Republica Moldova drept cea mai săracă țară din Europa.

Din 2015 până în 2020 venitul mediu disponibil al populației a crescut aproape de 2 ori, însă se observă și o creștere a discrepantei dintre veniturile populației din mediul urban comparativ cu cele ale populației din mediul rural, ceea ce determină o creștere a inegalităților sociale dintre populația din mediul rural comparativ cu cea din mediul urban.

Inegalitățile care persistă se accentuează, în special, în accesul inegal la bunurile și serviciile sociale de bază. Astfel, în 2018 în mediul urban, pentru asigurarea consumului de produse alimentare, populația a alocat 41,2% din cheltuielile lunare de consum, iar în rural - 46,6%. Pentru populația urbană a fost înregistrată o pondere mai mare a cheltuielilor pentru: întreținerea locuinței (18,5% față de 17,9% în mediul rural), servicii de comunicații (4,8% față de 4,4%), transport (4,6% față de 3,4%), hoteluri, restaurante și cafenele (3,1% față de 0,5%) și pentru servicii de agrement (2,2% față de 0,7%). Totodată, pentru populația rurală o pondere mai mare în structură ocupă cheltuielile pentru: îmbrăcăminte, încălțăminte (11,4% față de 10,0%) și dotarea locuinței (4,1% față de 3,5%) [6]

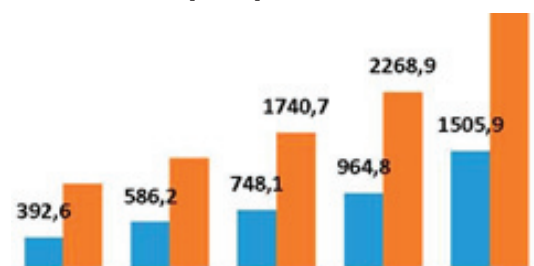
În general, paternul consumului poate spune multe despre nivelul bunăstării populației. Potrivit unor teorii,¹ pe măsură ce venitul populației este mai mare, ponderea consumului alimentar în consumul gospodăresc scade. De exemplu, în tarile Uniunii Europene, ponderea cheltuielilor de consum pentru produsele alimentare variază de la 30-43% pentru Bulgaria, Ungaria, Polonia sau până la 13% - pentru Marea Britanie și Finlanda.²

¹ M. Orshansky.

² Raport privind sărăcia în Republica Moldova, Ministerul Economiei, Chișinău 2012. În: www.mec.gov.md

Pe fundalul persistenței inegalităților atât după venituri, cât și după cheltuieli între populația din mediul rural și cea din mediul urban, în general pe economie, pe parcursul ultimilor ani, gradul de inegalitate înregistrează o tendință stabilă de descreștere. Astfel, în 2015 coeficientul Gini, principalul indicator al inegalității după venituri a constituit 0,253 și s-a micșorat cu 5,5% comparativ cu anul precedent. Cu toate acestea, tendința de scădere a inegalității a fost compromisă, într-un fel, de criza din sistemul bancar și de deprecierea monedei naționale, astfel încât diferențele în nivelul bunăstării dintre cei săraci și bogați continuă să persiste, iar perceperea subiectivă a inegalității sociale de anumite grupuri ale populației a devenit mai mare. Coeficientul Gini (raportul dintre cheltuielile medii ale celor mai bogate 20% din populație și ale celor mai sărace 20% din populație), de asemenea, se menține la un nivel relativ mare constituind în 2015 5,2 (Graficul 1).

Graficul 1. Veniturile disponibile medii lunare pe o persoană, chintile.

Sursa: BNS.

În general, orice societate își determină propria tipologie a inegalităților, precum și sursele care conduc la inegalitate, ele fiind determinate, în mare măsură, de factori economici, sociali, culturali. Există doi factori care alimentează procesele de stratificare și formează inegalitățile economice în societate: caracteristicile individuale, fiziologice și psihologice ale

membrilor societății (sexul, vârsta, starea familială, preferințele individuale, abilitățile profesionale, nivelul de instruire, personalitatea), iar pe de altă parte mecanismul de repartitie al produsului global creat de către societate. În același context, pot fi menționate și formele de discriminare directă care persistă în societate și asigură un acces inegal la resurse pentru anumite grupuri ale populației.

Pentru Republica Moldova, stat tânăr, aflat în plin proces de constituire a unei economii independente, bazate pe principiile economiei de piață, procesele de formare a noii structuri sociale și, respectiv, a noilor inegalități decurge destul de dinamic. În mod evident, sursele acestor inegalități reies atât din realitatea economică și socială existentă, cât și din acele trăsături ale economiei socialiste generatoare de inegalități care au fost moștenite din economia socialistă, bazată pe planificare, centralizare și proprietatea de stat. Astfel, în ciuda eforturilor depuse de către stat în combaterea inegalităților și constituirea unei societăți „omogene” și echitabile, nu se poate spune că în socialism inegalitate nu exista.

Inegalitatea socială din economia socialistă era determinată, pe de o parte, de caracteristicile individuale ale membrilor societății, iar pe de altă parte, de poziția pe care aceștia o ocupau în procesul de repartitie a bunurilor deficitare într-o societate a penuriei, precum era societatea socialistă. În mod evident, aceste inegalități tindeau să fie compensate prin planificarea centralizată a tuturor sectoarelor vieții economice, prin asigurarea unei ocupări depline („șomaj zero”) care pune aproape toate beneficiile în relație cu munca, prin politica salarială pronunțat nivelatoare. Cu toate acestea, prin conținutul său de nivelare, politica salarială a avut o mare încărcătură de inechitate (prin avantajarea nejustificată a „noii no-

menclaturi birocratice și politice”), fapt ce a determinat descreșterea motivației economice, stagnarea creșterii productivității muncii care a condus la un declin, iar ulterior, și la un colaps economic. Situația precară din economie era însoțită și de ineficiența sistemelor educaționale, bazate, mai degrabă, pe motivația indivizilor de a urca pe scara socială (carierism), decât de a-și crește performanțele și competitivitatea profesională.

Pe fundalul unor venituri relativ omogene și acces egal și gratuit la serviciile sociale pentru toți membrii societății, în socialism s-au cristalizat un set de inegalități a căror manifestări se observă și în prezent. Principalele surse generatoare de inegalități din economia socialistă pot fi considerate următoarele:

Economia subterană. În ultimii ani ai societății socialiste economia subterană a luat proporții necontrolabile și se manifesta, în primul rând, prin diverse activități care operau cu mecanisme de piață (industrii clandestine, bișniță, reparația automobilelor, servicii de meditație, croitorie, închirieri etc.). „Informalizarea” economiei socialiste a datorat, în mare parte, eșecului economiei formale în asigurarea populației cu bunuri și servicii de larg consum. În același context poate fi menționată și agricultura de subzistență care se manifesta prin prelucrarea unor loturi mici de pământ de către locuitorii urbani (6 ari) acordate de stat pentru a-și asigura nevoile în produse alimentare care, de asemenea, erau deficitare. În mod evident, persoanele care desfășurau activități legate de economia subterană se aflau într-o poziție mai avantajoasă comparativ cu alte persoane, ele obținând venituri mult mai mari și, respectiv, și bunuri mai multe decât pe cele pe care le oferea economia oficială. De altfel, tradițiile caracteristice economiei subterane se observă și în economia contemporană a Republicii Moldova, ele căpătând

proporții deosebit de mari, fiind generate de fenomenele corupției, evaziunii fiscale etc. În prezent, economia Republicii Moldova se caracterizează printr-un nivel extrem de mare a economiei subterane în care participă atât cei săraci, care sunt excluși de pe piața formală a muncii, cât și cei bogați. Totodată, în economia informală cei săraci supraviețuiesc, dar pe termen lung devin și mai săraci (din cauza muncilor nesigure, expuse la accidente, prost plătite, nerecunoscute, excluse de la sistemele de securitate socială), în timp ce bogații devin pe termen scurt și mai bogați. În cadrul economiei informale, economia subterană are cel mai puternic efect de polarizare socială. Economia de subzistență reprezintă, de asemenea, o sursă de inegalitate, care în prezent a căpătat proporții impunătoare. Extinderea economiei subterane a cultivat populației o credință, precum că averile se fac pe căi necinstite, iar cei bogați, cu toate că sunt invidiați, au în societate o imagine socială negativă. Atitudinea negativă față de cei avuți a generat în societate și o repulsie față de activitatea de antreprenariat, ceea ce afectează puternic mediul de afaceri din țară și frânează simțitor perspectivele de dezvoltare economică.

Privilegiile de stat acordate unor categorii de persoane. Aceste privilegii se manifestau prin accesul la diverse bunuri deficitare și servicii de o calitate mai deosebită pentru membrii elitei societății socialiste în condițiile unei economii a penuriei, acces de care ceilalți membri ai societății nu beneficiau. De regulă, aceștia erau liderii de partid sau persoane implicate în procesul de luare a deciziilor (directori ai instituțiilor de stat, funcționari publici de rang înalt etc.). Într-o situație privilegiată se aflau și persoanele care erau implicate nemijlocit în distribuirea produselor deficitare (lucrători din comerț, șefi de restaurante și hoteluri etc.).

Tradiția „privilegiilor de stat” persistă și în zilele noastre și se manifestă prin alte forme. Acestea sunt diverse forme de protecție din partea partidelor aflate la guvernare în promovarea și dezvoltarea afacerilor, accesul la diverse procurări publice, la investiții publice sau granturi publice, ocuparea unor posturi de conducere pentru persoanele apropiate de partidul care se află la guvernare.

Politica socială. În mare măsură, sistemul de protecție socială din socialism era format din mecanisme care creau dependența cetățenilor față de sistem și le descurajau asumarea responsabilității. Ca atare, politica socială socialistă a fost parte integrantă a sistemului economic bazat pe principiul de planificare centralizată în care partidul (elita politică) coordonează viețile a milioane de oameni și a jucat același rol nivelator, de restrângere a autonomiei individului ca și politica economică. În prezent tradițiile de dependență a persoanelor vulnerabile față de stat persistă. Astfel, marea parte a populației consideră că statul este dator să le asigure un nivel de trai decent indiferent de eforturile depuse de oameni în asigurarea bunăstării sale. În acest context, Legea „Cu privire la ajutorul social” nr. 133 din 13.06.2008 a condus ieșirea din starea de sărăcie pentru mai multe persoane vulnerabile. Totodată, acordarea ajutorului social a condus la demotivarea mai multor persoane, preponderent din mediul rural, cu un nivel de calificare inferior, de a fi prezente pe piața muncii, dat fiind faptul că mărimea ajutorului social este deseori comparabil cu nivelul salariului obținut de către această categorie de lucrători. Totodată, în situația în care statul nu are capacitate să îndeplinească toate nevoile persoanelor vulnerabile din cauza unor bugete extrem de mici, le acordă prestații sociale care nu le permite să-și asigure un trai decent. Astfel apar inegalități majore între persoanele vulnerabile, dependente de

sistemul de protecție socială și alți membri ai societății. Inegalități se observă și în sistemul asigurărilor sociale. Astfel, persoanele care au ieșit la pensie cu vreo 10-15 ani mai devreme, au pensii cu mult mai mici comparativ cu persoanele care au ieșit la pensie în ultimii ani din cauza diferențelor majore dintre mărimea de indexare a pensiilor și ritmul de creștere a salariilor.

În condițiile perioadei de tranziție la economia de piață aceste surse ale inegalităților moștenite din socialism au fost completate și cu alte noi, specifice perioadei de tranziție la economia de piață, printre care:

Procesele de privatizare. Cu toate că procesele de privatizare au fost realizate în conformitate cu o formulă considerată echitabilă, majoritatea persoanelor care au participat la procesul de privatizare au rămas doar cu bonurile de hârtie, pe când o mică parte a populației a devenit posesora unor averi destul de semnificative. Marile averi ale bogaților au fost create anume în perioada privatizărilor în masă. Astfel, privatizarea, generând inegalități, a condus și la inechități majore în societate.

Migrația internațională de muncă. Ca atare, migrația internațională de muncă care a înregistrat o intensificare impunătoare în ultimii ani a condus la depășirea mai multor probleme economice și financiare cu care se confruntau familiile din Republica Moldova. Datorită migrației internaționale de muncă nivelul sărăciei s-a redus cu mult. Totodată, migrația internațională de muncă a condus și la creșterea inegalităților din societate, în special în comunitățile rurale în care problema sărăciei este mult mai actuală decât în comunitățile urbane. Inegalitățile apar între persoanele care au posibilitatea să migreze peste hotare și cele care nu au o asemenea posibilitate din cauza diverselor probleme de ordin social și personal. O altă problemă socială care însoțește migrația internațională de muncă sunt și copiii și

bătrânii lăsați fără îngrijire, problemă care de asemenea generează inegalități, discriminări, sărăcie și excluziune socială.

Discrepanța nejustificată dintre nivelul salariilor din diverse sectoare ale economiei naționale. Diferențele imense între salariile lucrătorilor din diverse sectoare ale economiei reprezintă o trăsătură caracteristică societății contemporane moldovenești. Liberalizarea politicii de salarizare, mecanismul economiei de piață în proces de formare, lipsa unui mediu concurențial adecvat - au condus la umflarea nejustificată a salariilor din unele sectoare în detrimentul altor sectoare, ceea ce a condus la creșterea inegalității, respectiv, a inechității sociale. În timp ce lucrătorii din sectorul bancar-financiar ridică salarii destul de generoase, lucrătorii din sfera bugetară (medicii, profesorii, funcționarii publici) a căror calificare și importanță socială nu este mică, au venituri nejustificat de mici. Situația creată conduce la fluctuații imense ale cadrelor, precum și la un deficit de lucrători calificați în aceste sectoare sociale extrem de importante pentru echilibrul social din țară. Orice încercare a autorităților publice de a compensa aceste inegalități prin ridicarea salariilor din sectoarele menționate nu s-au soldat cu succes. O astfel de situație conduce la compromiterea securității economice și sociale.

Atât inegalitatea socială, cât și justiția socială sunt fenomene strâns legate de conceptul de dezvoltare umană. Reieșind din definiția dezvoltării umane, se poate constata că aceasta nu poate avea loc în situația în care persistă inegalitățile sociale și inechitatea, care conduc la sărăcie și excluziune socială. Or, dezvoltarea umană reprezintă un proces de extindere a capacităților oamenilor de a face alegeri în toate domeniile vieții umane - economic, social, politic etc., pe când inegalitățile sunt cele

care constrâng capacitatea de alegere a oamenilor, fapt care conduce la inechitate, dezechilibru social și, prin urmare, determină lipsa unei dezvoltări umane.

În prezent nivelul Indicelui Dezvoltării Umane al Republicii Moldova constituie 0,711, clasând-o pe locul 107 din 189 de țări.³ Comparativ cu țările vecine, nivelul dezvoltării umane al Republicii Moldova este considerat destul de jos (Ucraina ocupă locul 86, România, respectiv, locul 52, iar Federația Rusă - locul 50). Trebuie menționat faptul că evoluția acestui indice din momentul declarării independenței nu a fost uniformă. Cu toate acestea, în ultimii ani IDU înregistrează creșteri continue, fapt ce demonstrează o revenire a societății moldovenești la o normalitate relativă.

Cu toate că evoluția pozitivă a indicelui dat nu se bazează doar pe perspectivele dezvoltării economice, totuși, cercetările empirice au demonstrat că componenta economică are o importanță extrem de mare pentru dezvoltarea umană, determinând, în mare măsură, și perspectivele de creștere pentru alte componente ale dezvoltării. Astfel, creșterile înregistrate de IDU datorează, în mare parte, succesele din economia națională.

Pe parcursul ultimilor 10 ani economia Republicii Moldova a avut o evoluție destul de sinuoasă, înregistrând un ritm mediu de creștere de circa 3,5% anual. Cu toate că în această perioadă economia a înregistrat anumite succese, creșterea economică a fost influențată puternic de crizele economico-financiare globale din ultima perioadă. Conform datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2018 Produsul Intern Brut a însumat 192, 508 miliarde lei în prețuri curente sau 9,71 miliarde Euro [6].

Evoluțiile lente ale dezvoltării economice din Republica Moldova sunt determinate și de structura economică. O bună parte

³ <https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/presscenter/pressreleases/2019>

din economia Moldovei este monopolizată, jucătorii independenți de pe piață fiind gradual eliminați din diferite sectoare. Astfel, consumatorii sunt constrânși să achite prețuri înalte pentru calitatea joasă a produselor, lucru ce le afectează veniturile în mod direct. Indirect, monopolizarea economiei este caracterizată de activitate economică joasă, lipsă de investiții și, respectiv, lipsă de noi locuri de muncă. Oportunitățile economice inechitabile cauzează grave consecințe pentru dezvoltarea umană cu extreme negative în diferite sectoare, în special în cele concentrate în zonele rurale, cum ar fi agricultura. O asemenea situație din economie contribuie la extinderea inegalităților și creșterea polarizării din societate. În special, sunt afectate acele sectoare ale economiei care erau dependente de asistența financiară din partea statului.

Cu toate că prognozele privind dezvoltarea economică sunt destul de optimiste - diverse surse indică o creștere pentru următorii ani în mărime de circa 3-5%, realitatea ne arată o altă situație. Pentru a inversa recesiunea în care a intrat Republica Moldova este nevoie de un efort extrem de mare, în primul rând, un efort de reabilitare a imaginii deteriorate de fraudă bancară, reieșind din faptul că anume fraudele din sistemul bancar au generat majoritatea problemelor cu care se confruntă, la moment, economia Republicii Moldova. Pe de altă parte, dezvoltarea instituțiilor economice de piață, combaterea corupției, demonopolizarea economiei ar conduce la creșterea gradului de echitate și la depășirea inegalităților sociale și, prin urmare, la asigurarea unor perspective mai certe privind dezvoltarea economică a Republicii Moldova.

Drept concluzie, se poate menționa că succesele Republicii Moldova la capitolul dezvoltare și inegalitate socială sunt relativ modeste. O cauză majoră ține de modelul non-durabil de creștere economică bazat pe consum și pe remitențele care rezolvă multe probleme de ordin economic și social (venituri, ocupare, dezvoltarea comunitară, calitatea serviciilor etc.). O altă problemă fundamentală ar fi și caracterul non-incluziv al dezvoltării economice, care nu oferă oportunitățile economice necesare pentru o mare parte a populației din categoria grupurilor social-vulnerabile (femei, persoane cu dizabilități, tineri, locuitori din mediul rural etc.), adâncind astfel și mai mult inegalitățile din societate. Cele mai mari inegalități se înregistrează între populația rurală și urbană și cele dintre femei și bărbați, iar principala problemă ține de accesul inegal la oportunitățile economice, care include șansele de obținere a unui loc de muncă decent, nivelul de remunerare și șansele de inițiere a propriei afaceri. Aceasta explică valoarea redusă a IDU, inclusiv a IDU ajustat la inegalitate.

Astfel, transformările caracteristice perioadei de tranziție la economia de piață au adus într-o perioadă scurtă de timp la o creștere serioasă a inegalităților sociale, care nu par să scadă nici în condițiile creșterii economice din ultimii ani. Inegalitățile actuale nu au fost determinate decât parțial de mecanismele de piață aflate în proces de consolidare, o parte fiind datorată mecanismelor pieței informale și o altă parte fiind datorată politicilor economice anti-populare, politicilor salariale neadecvate și chiar politicilor sociale care au jucat un rol redus în compensarea inegalităților.

BIBLIOGRAFIE

1. Giddens, Anthony. Sociologie. București, BIC ALL, 2010.
2. Человеческое развитие: новое измерение социально-экономического прогресса. Учебное пособие под общей редакцией проф. В. П. Колесова

(экономический факультет МГУ), 2-е издание, дополненное и переработанное. М.: Права человека, 2008.

3. Weber, M. (1978). *Economy and Society. An Outline of Interpretative Sociology*, University of California Press, Berkeley.

4. Spicker, P., 1988: *Principles of Social Welfare. An Introduction to Thinking about the Welfare State*. London: Routledge.

5. Amartia Sen „Development as freedom”, București, Editura Economică, 2004, p.19.

6. În: <https://statistica.gov.md>

Prezentat: 30 august 2020.

E-mail: elenavaculovski@yahoo.com